

ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 373.2.064.2:794

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2025-3-350-363>

PEDAGOGICAL TACT: SPEECH MODELS IN COMMUNICATION WITH CHILDREN DURING PLAY INTERACTION

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ: МОВЛЕННЄВІ МОДЕЛІ У СПІЛКУВАННІ З ДІТЬМИ ПІД ЧАС ІГРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Nataliia VOLIK,

Senior Teacher at the Department of
Preschool and Elementary Education,
Communal Institution of Higher
Education «Dnipro Academy of
Continuing Education» of the
Dnipropetrovsk Regional Council
70, Volodymyr Antonovych Str.,
Dnipro, 49006, Ukraine

volikn@dano.dp.ua

<http://orcid.org/0000-0002-2511-5782>

Наталія ВОЛІК,

старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної
ради»

вул. Володимира Антоновича, 70,
м. Дніпро, 49006, Україна

Olena KHOMYCH,

Senior Teacher at the Department of
Preschool and Elementary Education,
Communal Institution of Higher
Education «Dnipro Academy of
Continuing Education» of the
Dnipropetrovsk Regional Council
70, Volodymyr Antonovych Str.,
Dnipro, 49006, Ukraine

h.elena@dano.dp.ua

<http://orcid.org/0000-0003-3617-8743>

Олена ХОМИЧ,

старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної
ради»

вул. Володимира Антоновича, 70,
м. Дніпро, 49006, Україна

Nataliia MIKHINA,

Senior Teacher at the Department of
Preschool and Elementary Education,
Communal Institution of Higher
Education «Dnipro Academy of
Continuing Education» of the
Dnipropetrovsk Regional Council
70, Volodymyr Antonovych Str.,
Dnipro, 49006, Ukraine

mihina2020@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-7555-9448>

Наталія МІХІНА,

старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної
ради»

вул. Володимира Антоновича, 70,
м. Дніпро, 49006, Україна

ABSTRACT

The article is devoted to substantiating the critical importance of pedagogical tact and the use of purposeful speech models as a key tool for effective and humane interaction with children of preschool and primary school age, in particular in the conditions of game and integrated educational activities. Pedagogical tact is defined as a component of pedagogical skill and its basis, which includes high humanity, professional competence, endurance and sensitivity. The relevance of the study is emphasized by the focus on effective communication techniques with children. The author's definition of the concept of "speech model" is introduced, which is understood as a structured template of verbal communication that helps the teacher maintain a positive atmosphere and constructively correct behavior. The article focuses on two key models that are an alternative to accusations and criticism: "I-message" – a model that shifts the focus from assessing the child's personality to the teacher's feelings caused by a specific action; "Sandwich", which is considered the most gentle and motivational way of providing corrective feedback, where negative information is "wrapped" with a sincere compliment and positive expectations. This allows you to correct behavior while maintaining the child's high self-esteem and his desire to continue the activity. The article presents practical examples of the application of both models in various types of activities, in particular in plot-role-playing games, work with a constructor for preschoolers (3–6 years old) and integrated educational activities (mathematics, Ukrainian language lessons) for younger schoolchildren (6–10 years old). It is concluded that the systematic and purposeful use of the speech models "I-message" and "Sandwich" based on the principles of pedagogical tact prevents the formation of a sense of guilt and resentment in children, creates an atmosphere of psychological safety, increases the communicative competence of the teacher and turns interaction into a powerful tool for the formation of a harmonious personality.

Key words: pedagogical tact, speech model, game interaction, "I-message", "Sandwich", preschool age, primary schoolchildren.

Вступ. Проблема педагогічної майстерності у спілкуванні вважається однією з найгостріших, як загалом у сучасній системі освіти, так і в будь якому освітньому закладі зокрема.

У кожній професії є щось характерне, що відрізняє її від інших професій і такою особливістю для вчителя, вихователя, викладача є педагогічний такт. Саме такт є складовою педагогічної майстерності, гуманних

відносин між усіма учасниками освітнього процесу. Зміст даного поняття вміщує особливе професійне вміння педагога дотримуватись принципу міри в спілкуванні з усіма учасниками освітнього процесу.

Термін «такт» (від латинського *tactus* – дотик, відчуття, відчування) вживається в значенні почуття міри, вміння поводитися, дотримуватись правил пристойності. Це форма людських взаємовідносин.

Визначення «педагогічний такт» стосується діяльності тих, хто має справу з вихованням людини. Педагогічний такт явище складніше за звичайний такт. У зміст даного поняття вкладається особливе професійне вміння дотримуватись принципу міри в спілкуванні з учнями, вміння вибрати вірний підхід у системі виховних відносин з дитиною. Такт педагога є необхідною умовою професійного спілкування, складовою частиною його культурної поведінки [4]. Педагогічний такт повинен бути не просто структурним компонентом педагогічної майстерності, а її основою, яка спроможна регулювати всю систему складних взаємовідносин педагога в освітньому середовищі і з навколишнім світом.

Проблему педагогічного такту досліджували І. О. Синиця, В. О. Сухомлинський, І. А. Зязюн та інші. Педагогічний такт вихователя як складову педагогічної майстерності докладно розглянули дослідники Л. П. Загородня та С. А. Тітаренко [3]. Вченими педагогічний такт розглядається як частина професійної майстерності педагога, як компонент його духовного складу, внутрішньої культури. Для тактовної людини показовим є бажання в усьому діяти так, щоб принести найбільше добра й радості іншим людям.

Оволодіти педагогічним тактом, на думку І. О. Синиці, не володіючи педагогічною майстерністю в цілому, неможливо. Педагогічний такт не засвоюється шляхом запам'ятовування та тренування. Він є наслідком творчості педагога, показником гнучкості його розуму. Умінням бути тактовним у взаємовідносинах з дітьми можна так само оволодіти, як і всяким іншим умінням, – вважав І. О. Синиця. Потрібно лише по-справжньому любити дітей, спостерігати, розуміти внутрішні мотиви їх поведінки, орієнтуватися в ситуації, обирати доцільний спосіб виховного впливу [2].

Видатний педагог В. О. Сухомлинський, виходячи зі свого багаторічного творчого педагогічного досвіду, дійшов висновку, що педагог повинен бути не тільки наставником, а й другом учнів, разом з ними переживати, радіти й засмучуватися. За його переконанням, емоційно – естетичною серцевиною морального обличчя вихователя в очах вихованців було співпереживання душевному стану дитини та педагогічна тактовність. Здатність «відчувати серцем», тактовність педагога – вчений називав одним із важливих компонентів педагогічної майстерності [4].

Відомий вітчизняний педагог І. А. Зязюн вважав педагогічний такт одним із важливих проявів педагогічної майстерності, який визначається у всій системі відносин педагога з вихованцями, в педагогічно доцільному виховному впливі на них; сприяє встановленню ділового й емоційного контакту в спілкуванні [7].

Одним із важливих принципів педагогічного такту є гуманістична спрямованість впливу педагога, піклування про фізичне й моральне здоров'я дитини. Гуманізм як моральна якість особистості органічно пов'язаний з іншими якостями і є підґрунтям усіх найкращих рис людини – патріотизму, доброзичливості, толерантності тощо. В гуманістичній спрямованості дій педагога-майстра виявляються його повага до особистості учня, колег, батьків і прагнення зберегти їхню гідність, сприяти подальшому розвитку [10].

Також важливим принципом педагогічного тактовності є вимога. Цей принцип обумовлює позицію педагога бути водночас і вимогливим, і добрим до вихованців, виявляти довіру і турботу. У педагогічній діяльності вимога є важливим способом впливу на дитину. Вимогливість як форма вияву поваги до особистості вихованця, віри у його сили, має бути позитивно підкріплена ставленням педагога, послідовністю його дій. Такт потребує від педагога-майстра, щоб він залишаючись непримирним до порушень норм моралі з боку вихованців, обов'язково зберігав повагу й гарні стосунки з ними, допомагаючи виходити із складних ситуацій.

Для того, щоб визначити міру вимоги до вихованця й міру заохочення, педагогові слід знати особливості кожної дитини, її внутрішню позицію. Педагогічний такт проявляється в умінні педагога встановлювати з учнями, вихованцями емоційний контакт з мінімальною втратою фізичних і духовних сил, що вимагає майстерності в умінні регулювати свої дії і вчинки, надавати їм відповідну тональність [1].

Науковець І. О. Синиця змістове наповнення категорії «педагогічний такт» розкривав у своїх працях через поняття міри, спеціальних професійних умінь, які передбачають уміння вибирати в кожному окремому випадку доцільні засоби впливу на дітей. А. А. Загородня в своїх дослідженнях спадщини видатного науковця зазначає, що за ствердженням І. О. Синиці, педагогічний такт – це, насамперед, почуття міри у відносинах з дітьми, уміння вибирати в кожному окремому випадку такі засоби впливу на дітей, які викликали б у них бажання зробити те, чого хочуть дорослі. Вчений вважав, що педагог, який досконало володіє педагогічним тактом, завжди відчуває міру, ту межу, за якою всяке виховання втрачає свою ефективність. Тактовний педагог – завжди врівноважений, стриманий, поміркований. Він у міру жартує, в міру повчає, в міру хвалить вихованця. Втрата міри – це порушення педагогічного такту [2].

Таким чином, педагогічний такт – це майстерність у поведінці та діях педагога, яка вміщує високу гуманність, професійну компетентність, педагогічну техніку, витримку й чуйність у відносинах з дітьми.

Головною ознакою педагогічного такту є його приналежність до професійної майстерності, моральної культури особистості педагога. Характерною рисою тактовного педагога-майстра є життєрадісність, яка надає дітям бадьорість, впевненість у своїх силах. На наш погляд, найбільш повно це виявляється під час організації такої форми педагогічної взаємодії як гра.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності застосування тактовних мовленнєвих моделей та надання практичних рекомендацій для їх впровадження у щоденну педагогічну практику під час ігрової та навчальної (інтегрованої) діяльності.

Методи та методики досліджень. В процесі теоретико-методологічного дослідження окресленої проблематики нами було використано аналіз наукових, навчально-методичних джерел, періодичних видань, що дозволило зрозуміти стан вивчення питання в історичному контексті та на сучасному етапі досліджень. А також метод синтезу, що дозволив сформулювати пропозиції для вирішення проблеми педагогічного такту шляхом використання мовленнєвих моделей та методичні рекомендації для ефективного їх впровадження в процес взаємодії педагога зі здобувачами дошкільної та початкової ланок освіти.

Результати дискусії. Педагогічний такт є однією з фундаментальних складових професійної компетентності педагога, що виявляється у вмінні швидко та адекватно реагувати на ситуації, зберігаючи при цьому повагу до особистості дитини. Це особливо важливо в умовах ігрової діяльності, яка для дітей дошкільного віку є провідною та найбільш природною формою взаємодії, а також зберігає своє значуще місце у початковій школі. В обох випадках гра постає дієвою платформою для соціалізації дитини [5; 6; 9].

Гра створює динамічне середовище, де емоції та поведінка дітей можуть швидко змінюватися, вимагаючи від педагога не лише спостережливості, а й використання ефективних, тактовних мовленнєвих моделей. Нетактовне слово, різка інтонація або неправильно підібраний вираз можуть порушити довіру, знизити мотивацію до участі у взаємодії та негативно позначитися на самооцінці дитини.

Ця стаття присвячена дослідженню мовленнєвих моделей, які допомагають педагогу підтримувати позитивну атмосферу, коригувати поведінку та сприяти розвитку соціально-емоційних навичок дітей дошкільного та молодшого шкільного віку безпосередньо під час гри, тобто у найбільш непередбачуваних ситуаціях, які часто мають високий ступінь емоційного напруження.

Під терміном «мовленнєва модель» розуміємо структурований, фіксований шаблон вербальної комунікації, який передбачає певну послідовність і тип висловлювань. Такий конструкт має слугувати досягненню конкретної комунікативної мети (наприклад, конструктивне вираження почуттів, надання зворотного зв'язку) шляхом мінімізації непорозумінь, збереження позитивних стосунків та підвищення ефективності повідомлення.

Особливу увагу приділяємо таким ефективним технікам як «Я-повідомлення» та «Сендвіч», що дозволяють педагогу висловлювати свої почуття та вимоги конструктивно, уникаючи звинувачень та критики [8].

В контексті нашого дослідження розглядатимемо обидві техніки як мовленнєві моделі. Зокрема, техніку «Я-повідомлення» як альтернативну мовленнєву модель негативним реакціям на дії дитини. Ця модель фокусує увагу на почуттях педагога щодо певної ситуації, а не на оцінці чи звинуваченні дитини.

Традиційна реакція на порушення поведінки – це «Ти-повідомлення» (наприклад, «Ти завжди розкидаєш іграшки!», «Ти неохайний хлопчик!»). Це викликає захист, агресію та знижує самооцінку. Сутність «Я-повідомлення» відбивається у тому, що використання цієї моделі переключає фокус із дитини та її особистості на почуття дорослого, спричинені конкретним вчинок.

Опишемо структуру «Я-повідомлення», що складається з трьох (або чотирьох, для повноти) чітких кроків:

1. Конкретний факт (Опис ситуації): Опис поведінки дитини, яка є неприйнятною, без оцінки.
2. Моє почуття (Емоція дорослого): Висловлення власної емоції, спричиненої цим фактом.
3. Наслідок / вплив: Пояснення, як ця поведінка впливає на дорослого, інших дітей чи спільну діяльність.
4. (Опційно) прохання / очікування: Чітке формулювання бажаної поведінки.

Тобто, можемо виразити структуру цієї моделі через наступну схему:

«Я-повідомлення» = Факт + Почуття + Наслідок + (Прохання)

У роботі з дітьми така модель надає низку позитивних результатів: збереження стосунків; розвиток емоційного інтелекту; слідування чіткій інструкції, що полегшує спілкування.

Діти бачать, що педагог реагує на вчинок, а не на них самих, що зміцнює довіру. Педагог постає тут взірцем для наслідування, показуючи, як можна конструктивно висловлювати свої почуття. Дитина вчиться розуміти, що її дії мають вплив на почуття та стан інших людей. Після висловлення почуттів завжди йде чітке прохання, що дає дитині інструмент для виправлення ситуації, а не заборону.

Щоб модель працювала ефективно, слід звернути увагу на наступний методичний момент. Необхідно намагатись говорити спокійним, але твердим голосом. Головне – це чесно висловлювати своє почуття, а не маніпулювати ним.

Моделі («Я-повідомлення» та «Сендвіч») доречні для використання з дітьми як дошкільного віку (3–6 років), так і з віковою категорією молодших школярів (6–10 років).

Розглянемо декілька прикладів використання цих моделей в ігровій взаємодії (табл. 1, табл. 2, табл. 3, табл. 4). Ігрова взаємодія з дошкільниками може відбуватись під час різних видів ігор (сюжетно-рольова або вільна гра), під час дій з настільними іграми, конструктором, а також до чи після ігрової та в процесі творчої діяльності тощо. Щодо ігрової взаємодії в початковій школі, то мова йде про інтегровану навчальну діяльність під час уроку (математики, української мови, дизайну і технологій), а також динамічної паузи, ранкового кола тощо.

Тепер розглянемо модель «Сендвіч», що використовується для надання коригуючого зворотного зв'язку щодо поведінки дитини, де негативна чи критична інформація «обгортається» позитивом, щоб пом'якшити поведінкові реакції і мотивувати до змін.

Таблиця 1

**Приклади використання мовленнєвої моделі «Я-повідомлення»
для дошкільників (3–6 р.)**

Ситуація	Приклад Я-повідомлення	Діяльність
Приклад 1: Дитина забирає іграшку у друга, і той плаче.	«Мені прикро , коли я бачу, що Максим плаче, бо я хочу , щоб ви грали разом дружно. Будь ласка, давай по черзі користуватися цією іграшкою» (стетоскоп, лялька тощо).	Сюжетно-рольова гра «Лікарня» або «Сім'я».
Приклад 2: Дитина бігає по кімнаті, коли інші діти тихо будують вежу з конструктора, створюючи небезпеку.	«Я хвилююся за твою безпеку та за вежу, бо боюсь , що ти можеш впасти або зруйнувати чужу роботу. Давай бігати на вулиці чи у нашому спеціальному куточку.»	Вільна гра з конструктором або настільними іграми.
Приклад 3: Дитина не хоче збирати іграшки після закінчення гри.	«Я втомлююся , коли мені доводиться збирати всі іграшки самій, бо мені потрібна твоя допомога, щоб у груповій кімнаті було чисто. Допоможеш мені?»	Прибирання після сюжетно-рольової гри «Магазин» або «Кухня».
Приклад 4: Дитина допомогла другові поділитися матеріалами для малювання.	«Я така щаслива , коли бачу, як ти ділишся олівцями з Іринкою! Мені дуже подобається , коли ви дружите і допомагаєте одне одному»	Спільна творча діяльність (малювання, аплікація).

Таблиця 2

Приклади використання мовленнєвої моделі «Я-повідомлення» для дітей молодшого шкільного віку (6–10 р.)

Ситуація	Приклад Я-повідомлення	Діяльність
Приклад 1: Дитина відволікає інших гравців під час настільної гри «Математичне лото» (закріплення складу числа), стукаючи фішками.	« Мені стає сумно , коли я бачу, як ти стукаєш фішками, бо це заважає іншим дітям зосередитися і правильно порахувати. Будь ласка, зачекай своєї черги»	Урок математики (етап закріплення матеріалу або інтелектуальна розминка).
Приклад 2: Дитина засмучується і хоче вийти з гри «Словограй» (складання слів), коли не може вигадати слово і починає стиглити.	« Я бачу, що ти засмучений , і я хвилююся , що ти можеш пропустити щось цікаве. Я б хотіла , щоб ти спробував ще раз, а я тобі допоможу. Я вірю в тебе!»	Урок української мови (розвиток лексичного запасу та орфографічних навичок).
Приклад 3: Діти занадто галасують під час рухливої гри «Світлофор» на перерві, заважаючи іншому класу.	« Я відчуваю занепокоєння , коли ви так голосно кричите, бо це може засмутити вчителя у сусідньому класі. Давайте спробуємо грати трохи тихіше.»	Динамічна пауза або ранкове коло (дотримання правил поведінки у школі).
Приклад 4: Дитина самостійно і правильно виконує складне завдання-головоломку в інтерактивній грі, але не помічає свого успіху.	« Я пишаюся тобою , коли бачу, як ти самостійно знайшов це рішення. Це показує, як старанно ти працюєш! Мені дуже подобається твій наполегливий підхід»	Урок дизайну і технологій (розвиток просторового мислення).

Структура моделі «Сендвіч» складається з трьох компонентів, подібно до шарів бутерброда:

Верхній «Хліб» (Позитив): починаємо з щирого компліменту або відзначення успіху, зусилля чи позитивної якості дитини. Це створює атмосферу безпеки та прийняття.

«Начинка» (Критика/Корекція): чітке та конкретне висловлення щодо небажаної поведінки. Тут можна використовувати «Я-повідомлення» (як ми розглядали раніше).

Нижній «Хліб» (Надія/Мотивація): завершуємо підтвердженням віри в дитину, пропозицією допомоги, чіткою інструкцією або позитивним очікуванням на майбутнє.

Таблиця 3

**Приклади використання мовленнєвої моделі «Сендвіч»
з дітьми докільного віку (3–6 р.)**

Ситуація	Приклад «Сендвіча»	Діяльність
Приклад 1: Дитина гарно малює елементи в альбомі, але виходить за контур фігури.	« Ти так старався і обрав такі гарні, яскраві кольори! Молодець! (Позитив) → Спробуймо тепер обережно тримати олівець , щоб кольори залишилися тільки всередині малюнка, як ми вчилися. (Корекція) → У тебе чудово виходить , ти дуже талановитий! (Позитив)»	Малювання (зображувальна діяльність).
Приклад 2: Дитина грає з машинками, але кидає їх замість того, щоб котити, створюючи шум.	« Як цікаво ти катаєш цю машинку і які гарні звуки робиш! (Позитив) → А тепер спробуй тихенько прокотити її по підлозі, щоб вона не стрибала. Це буде справжня дорога! (Корекція) → Мені подобається , як ти граєш і дбаєш про іграшки. (Позитив)»	Гра в ігровому куточку з машинками або залізницею.
Приклад 3: Дитина намагається одягнутися сама після сну, але застібає ґудзики неправильно.	« Ти такий самостійний , що одягаєшся без моєї допомоги, чудово! (Позитив) → Подивись, давай спробуємо знову розстебнути ґудзики і одягнути їх точно навпроти одне одного, як «подружки». (Корекція) → Я пишаюся тобою, ти ростеш справжнім помічником! (Позитив)»	Самообслуговування після сну або перед прогулянкою.
Приклад 4: Дитина хоче годувати ляльку, але кладе іграшкову їжу в іграшковий рот занадто агресивно.	« Я бачу , як ти дуже любиш свою ляльку і хочеш її погодувати, ти турботлива! (Позитив) → Давай спробуємо давати їжу повільно і ніжно , щоб ляльці було приємно і не боляче. (Корекція) → Ти найкраща мама для своєї ляльки! (Позитив)»	Сюжетно-рольова гра «Сім'я»

Тобто, можемо представити цю модель наступною формулою:

«Сендвіч» = Позитив+Критика (Я-повідомлення)+Мотивація/Надія

Для ефективного використання цієї моделі необхідно звернути увагу на наступне: позитивний «хліб» має бути щирим; не вигадуйте компліменти, а знайдіть реальну позитивну якість або зусилля; критика завжди

Таблиця 4

**Приклади використання мовленнєвої моделі «Сендвіч»
з дітьми молодшого шкільного віку (6–10 р.)**

Ситуація	Приклад «Сендвіча»	Діяльність
Приклад 1: Дитина самостійно робить макет річки (частина навчального проєкту), але неправильно позначила береги чи течію.	« Ти чудово попрацював над цим проєктом, і мені дуже подобається , як ти розфарбував воду! (Позитив) → Давай спробуємо додати стрілку , щоб показати напрямок течії, так буде зрозуміліше і науково точніше. (Корекція) → Ти справжній дослідник , продовжуй у тому ж дусі! (Позитив)»	Урок «Я досліджую світ» (проєктна діяльність, вивчення природних явищ).
Приклад 2: Дитина активно грала у рольову гру «Бібліотека», але забула після себе прибрати картки та книги, залишивши безлад.	« Я дуже ціную , як відповідально ти виконував роль бібліотекаря і як старанно обслуговував «читачів». (Позитив) → Тепер, будь ласка, організуй простір і поклади всі книги на місце, щоб завтра іншим було зручно. Це важлива частина роботи. (Корекція) → Твоя допомога і відповідальність дуже важливі для нашого класу! (Позитив)»	Урок читання або група подовженого дня (ігрова симуляція соціальних ролей, формування відповідальності).
Приклад 3: Дитина під час групової гри «Будуємо місто» постійно перебиває інших, але пропонує гарні ідеї.	« Я в захваті від того, скільки креативних ідей у тебе виникає для нашого міста! Ти так багато хочеш додати! (Позитив) → Будь ласка, піднімай руку і чекай своєї черги, щоб усі змогли тебе почути і нікого не перебивати. (Корекція) → Твій внесок дуже цінний для нашої команди! (Позитив)»	Урок дизайну і технологій або «Я досліджую світ» (командна робота, вивчення правил спілкування).
Приклад 4: Дитина під час фізкультхвилинки неправильно виконує вправу, але дуже старається.	« Ти дуже енергійний і старанний сьогодні, виконуєш усі рухи з великим бажанням! (Позитив) → Спробуй, будь ласка, піднімати коліно трохи вище , як показує наш фізкультурний герой, щоб вправа була максимально корисною. (Корекція) → Молодець! Ти швидко вчишся і зміцнюєш своє здоров'я. (Позитив)»	Урок фізичної культури або руханка (розвиток моторики, дотримання інструкцій).

має стосуватися конкретного вчинку, а не особистості дитини («Ти не прибрав іграшки», а не «Ти нечупара»). Педагог, який використовує мовленнєву модель «Сендвіч» має на меті не покарати, а навчити дитину, як поводитися краще наступного разу.

Висновки. На основі проведеного аналізу та представлених практичних прикладів, можна зробити висновок, що педагогічний такт, реалізований через застосування цілеспрямованих мовленнєвих моделей, є критично важливим інструментом ефективної взаємодії з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку в ігровій та інтегрованій навчальній діяльності.

Використання педагогічно тактовних мовленнєвих моделей (зокрема, «Я-повідомлення» та «Сендвіч») запобігає формуванню у дитини відчуття провини, критики чи образи. Це створює атмосферу психологічної безпеки, що є необхідною умовою для провідної ігрової діяльності у дошкільнят та активного соціально-емоційного розвитку молодших школярів. Модель «Я-повідомлення» («Мені прикро, коли я бачу...») є високоєфективною для корекції небажаної поведінки, оскільки вона зміщує акцент з оцінки особистості дитини на опис почуттів педагога щодо конкретної ситуації. Це вчить дитину розуміти наслідки своїх дій для інших і сприяє розвитку емпатії та навичок саморегуляції.

Модель «Сендвіч» (Позитив → Корекція → Позитив) виступає як найбільш щадний і мотиваційний спосіб надання зворотного зв'язку. Вона дозволяє педагогу внести необхідну корекцію (наприклад, щодо дотримання правил гри чи навчального завдання) без демотивації дитини, зберігаючи її високу самооцінку та бажання продовжувати діяльність. Хоча ігрова діяльність має різний статус (провідна у дошкільнят, інтегрована у молодших школярів), обидві моделі доводять свою універсальність. Для дошкільнят важливо використовувати прості та емоційно насичені формулювання; для молодших школярів – більш деталізовані пояснення причинно-наслідкових зв'язків. Систематичне застосування цих мовленнєвих моделей вимагає від педагога постійної рефлексії та розвитку власного педагогічного такту. Таким чином, використання моделей «Я-повідомлення» та «Сендвіч» підвищує загальний рівень комунікативної компетентності вчителя початкової школи, вихователя закладу дошкільної освіти.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що цілеспрямоване використання мовленнєвих моделей, заснованих на принципах педагогічного такту, перетворює ігрову взаємодію з дітьми на потужний інструмент не лише для навчання та розвитку, але й для формування гармонійної особистості здобувачів дошкільної та початкової ланок освіти.

Література

1. Вдовиченко Р. П., Карпенко А. А. Навчально-методичний посібник до курсу «Основи педагогічної майстерності». Миколаїв, 2023. 123 с.
2. Загородня А. А. Педагогічний такт учителя у спадщині І. Синиці. *Нова педагог. думка*. 2013. № 2. С. 145–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_2_36 (дата звернення: 22.10.2025).
3. Загородня Л. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2016. 319 с.
4. Колодяжна А. В., Сорока А. А., Сорока М. А. Педагогічний такт: сутність і необхідність, його психологічні основи. *Science and technology: problems, prospects and innovations : proceedings of IX International Scientific and Practical Conference*, Osaka, Japan, 8-10 June 2023. Osaka, Japan: CPN Publishing Group, 2023. P. 269–275. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/23814> (дата звернення: 19.10.2025).
5. Кубата Н., Айзенбарт М. Гра як засіб формування соціальної компетенції у дітей старшого дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2018. Вип. 5 (57). С. 53–57. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4455>
6. Пихтіна Н. П. Педагогіка гри: лекції : навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. 209 с.
7. Таран Д. І. Педагогіка добра – основоположний принцип діяльності Івана Андрійовича Зязюна [Електронний ресурс] *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 6(75). С. 242–248. URL: <http://oajj.net/articles/2017/690-1486220307.pdf> (дата звернення: 19.10.2025).
8. Техніки ефективного мовного спілкування. [Електронний ресурс]. URL: <https://surl.li/smucvc> (дата звернення: 23.10.2025).
9. Федюк, В. Ігрова діяльність як засіб соціалізації молодших школярів. *Наука. Освіта. Молодь*. Ч. 2, 2022. С. 198–200. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2022/2/71.pdf (дата звернення: 20.10.2025)
10. Хомич О. Б., Коляда І. Г. Вплив гуманістичної спрямованості педагога на становлення громадянської позиції учнів. *Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток громадянської компетентності педагогів в умовах реформування системи освіти»*, 15 квітня 2025 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНО» ДОР» /наук. ред. В. В. Шинкаренко. 2025. С. 78–80. URL: <https://surlj.cc/xmrowp>

References

1. Vdovychenko, R. P. & Karpenko, A. A. (2023). *Navchalno-metodychnyi posibnyk do kursu «Osnovy pedahohichnoi maisternosti»* [Teaching and methodological manual for the course "Fundamentals of pedagogical skills"]. Mykolaiv [in Ukrainian].
2. Zahorodnia, A. A. (2013). Pedahohichnyi takt uchytelia u spadshchyni I. Synytisi [The teacher's pedagogical tact in the legacy of I. Sinitisa] *Nova pedahoh. Dumka*, 2, 145–148. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_2_36 [in Ukrainian].
3. Zahorodnia, L. P. & Titarenko, S. A. (2016). *Pedahohichna maisternist vykhovatelja doshkilnoho zakladu: navchalnyi posibnyk* [Pedagogical master's degree in preschool education: introductory course]. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].
4. Kolodiazhna, A. V., Soroka, A. A. & Soroka, M. A. (2023). *Pedahohichnyi takt: sutnist i neobkhidnist, yoho psykhohichni osnovy* [Pedagogical tact: essence and necessity, its psychological foundations]. *Science and technology: problems, prospects and innovations : proceedings of IX International Scientific and Practical Conference*, Osaka, Japan, 8-10 June 2023. Osaka, Japan: CPN Publishing Group, 2023. P. 269–275. Retrieved from: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/23814> [in Ukrainian]

5. Kubata, N. & Aizenbart, M. (2018). Hra yak zasib formuvannya sotsialnoi kompetentsii u ditei starshoho doshkilnogo viku [Play as a means of forming social competence in older preschool children]. *Molodyi vchenyi*, 5 (57), 53–57. Retrieved from: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4455> [in Ukrainian].
6. Pykhtina, N. P. (2014). Pedahohika hry: leksii : navch. Posib [Pedagogy of the game: lectures: teaching aids.]. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
7. Taran, D. I. (2016). Pedahohika dobra – osnovopolozhnyi pryntsyyp diialnosti Ivana Andriiovycha Ziaziuna [Pedagogy of goodness is the fundamental principle of Ivan Andriiovych Ziaziun's work]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 6(75), 242–248. Retrieved from: <http://oaji.net/articles/2017/690-1486220307.pdf> [in Ukrainian].
8. «Tekhniki efektyvnogo movnoho spilkuvannya» [“Techniques for effective verbal communication”]. Retrieved from: <https://surli.li/smycvc> [in Ukrainian].
9. Fediuk, V. (2022). Ihrova diialnist yak zasib sotsializatsii molodshykh shkoliariv [Game activity as a means of socialization of younger schoolchildren]. *Nauka. Osvita. Molod. Part 2*, 198–200. Retrieved from: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2022/2/71.pdf [in Ukrainian].
10. Khomych, O. B. & Koliada, I. H. (2025). Vplyv humanistychnoi spriamovanosti pedahoha na stanovlennia hromadianskoi pozytsii uchniv [The influence of the teacher's humanistic orientation on the formation of students' civic position]. *Zbirnyk materialiv II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Rozvytok hromadianskoi kompetentnosti pedahohiv v umovakh reformuvannya systemy osvity»*, 15.04.2025. Dnipro, KZVO «DANO» DOR». 78–80. Retrieved from: <https://surli.cc/xmrowp> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена обґрунтуванню критичної важливості педагогічного такту та застосуванню цілеспрямованих мовленнєвих моделей як ключового інструменту ефективної та гуманної взаємодії з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, зокрема в умовах ігрової та інтегрованої навчальної діяльності. Подано визначення педагогічному такту. Наголошено, що педагогічний такт є необхідною умовою професійного спілкування та вмінням дотримуватись принципу міри у спілкуванні з усіма учасниками освітнього процесу. Конкретизовано, що саме в умовах гри, яка є провідною діяльністю для дошкільнят і важливою платформою для соціалізації молодших школярів, нетактовне слово може знизити мотивацію та негативно позначитися на самооцінці дитини. Актуальність дослідження підкреслюється фокусом на ефективних техніках комунікації з дітьми. Введено авторське визначення поняття «мовленнєва модель», що розуміється як структурований шаблон вербальної комунікації, що допомагає педагогу підтримувати позитивну атмосферу та конструктивно коригувати поведінку. Увага статті зосереджена на двох ключових моделях, що є альтернативою звинуваченням та критиці: «Я-повідомлення» та «Сендвіч». Представлено практичні приклади застосування обох моделей у різних видах діяльності під час ігрової взаємодії. Зроблено висновок, що систематичне та цілеспрямоване використання мовленнєвих моделей «Я-повідомлення» та «Сендвіч» на основі принципів педагогічного такту запобігає формуванню відчуття провини та образи у дітей, створює атмосферу психологічної безпеки, підвищує комунікативну

компетентність педагога та перетворює взаємодію на потужний інструмент формування гармонійної особистості.

Ключові слова: педагогічний такт, мовленнєва модель, ігрова взаємодія, «Я-повідомлення», «Сендвіч», дошкільний вік, молодші школярі.

Дата надходження статті: 27.10.2025

Дата прийняття статті: 25.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025